

«ԱՐՅԱՆ»
ԳԻՏԱՆՏԱԶՈՏԱԿԱՆ
ԻՆՍՏԻՏՈՒՏ

ԱՐՅԱՆԻ ԵՐԻՏԱՎԱՐԳ
ԳԻՏԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՄՆԱԳԵՏՆԵՐԻ
ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱՆԳՄՄ)

ԵՐԵՎԱՆԻ
ՊԵՏԱԿԱՆ
ՀԱՄԱԼՍԱՐԿ

ՄԵԴԻԱ
ԱՍՈՑԻԱՅԻՆ

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՅԱՆ

SCIENTIFIC
ARTSAKH

НАУЧНЫЙ
АРЦАХ

№ 4(7), 2020

Հիմնադիր – Founder – Учредитель:
ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ (ԵՊՀ)
YEREVAN STATE UNIVERSITY (YSU)
ЕРЕВАНСКИЙ ГОСУДАРСТВЕННЫЙ УНИВЕРСИТЕТ (ЕГУ)
www.y-su.am

Հրատարակիչ – Publisher - Издатель:
ԱՐՑԱԽԻ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ԳԻՏՆԱԿԱՆՆԵՐԻ ԵՎ ՄԱՍՆԱԳԵՏՆԵՐԻ ՄԻԱՎՈՐՈՒՄ (ԱԵԳՄՍ)
UNION OF YOUNG SCIENTISTS AND SPECIALISTS OF ARTSAKH (UYSSA)
ОБЪЕДИНЕНИЕ МОЛОДЫХ УЧЁНЫХ И СПЕЦИАЛИСТОВ АРЦАХА (ОМУСА)
www.aegmm.org

ԳԻՏԱԿԱՆ ԱՐՑԱԽ

SCIENTIFIC ARTSAKH

НАУЧНЫЙ АРЦАХ

№ 4(7), 2020

«Գիտական Արցախ» պարբերականն ընդգրկված է Հայաստանի Հանրապետության Բարձրագույն որակավորման կոմիտեի (ՀՀ ԲՈԿ) սահմանած դոկտորական և թեկնածուական ատենախոսությունների հիմնական արդյունքների ու դրույթների հրատարակման համար ընդունելի գիտական պարբերականների ցանկում:

«Գիտական Արցախ» պարբերականը գտնվում է www.elibrary.ru կայքում:

The «Scientific Artsakh» journal is included in the list of scientific periodicals acceptable for publication of the main results and provisions of doctoral and candidate theses established by the Higher Attestation Committee of the Republic of Armenia (HAC RA).

The «Scientific Artsakh» journal is posted on www.elibrary.ru website.

Журнал «Научный Арцах» включен в список научных периодических изданий, принятых для публикации основных результатов и положений докторских и кандидатских диссертаций, установленных

Высшим аттестационным комитетом Республики Армения (BAK RA).

Журнал «Научный Арцах» размещен на сайте www.elibrary.ru.

«ԱՐՑԱԽ» հրատ. – «ARTSAKH» Publ. – Изд. «АРЦАХ»
ԵՐԵՎԱՆ – YEREVAN – ЕРЕВАН
2020

Տպագրվում է Երևանի պետական համալսարանի գիտական խորհրդի որոշմամբ

Համարը հրատարակության է երաշխավորել «Գիտական Արցախ» պարբերականի խմբագրական խորհուրդը

**Ընթացիկ համարը նվիրվում է 2020թ. սեպտեմբերի 27-ին
աղբբեջանաթուրքական վարձկան հրոսակների սանձագերծած
պատերազմում Արցախի Սուրբ հողի քաջարի պաշտպաններին:**

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴ

Նախագահ՝ Արամ ՍԻՄՈՆՅԱՆ, ԵՊՀ հայագիտական հետազոտությունների ինստիտուտի տնօրեն,
ՀՀ ԳԱԱ թղթակից անդամ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գլխավոր խմբագիր՝ Ավետիք ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Գլխավոր խմբագրի տեղակալ՝ Թեհմինա ՄԱՐՈՒԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ

Անդամներ՝

Լենա ԱՄՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր (**Տառագոնա, Իսպանիա**)

Արծրուն ԱՎԱԳՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Հրանտ ԱՎԱՆԵՍՅԱՆ, հոգեբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Դավիթ ԲԱԲԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Վահրամ ԲԱԼԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Նաչիկ ԳԱԼՍՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Զուլիետա ԳՅՈՒԼԱՄԻՐՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Վլադիսլավ ԳՐՈՒԶԴԵՎ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Կոստրոմա, ՌԴ**)

Գևորգ ԴԱԻԵԼՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Արման ԵՐԻՎԱՐՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Ալֆրեդ դե ՉԱՅԱՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Ժնև, Շվեյցարիա**)

Սեյրան ՉԱԶԱՐՅԱՆ, փիլիսոփայական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մարեկ ԺԵՅՍՈ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Օլշտին, Լեհաստան**)

Նատալյա ԿՈՎԿԵԼ, իրավաբանական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Միսսկ, Բելառուս**)

Վալենտինա ԼԱՊԵՎԱ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Մոսկվա, ՌԴ**)

Օտտո ԼՈՒԽՏԵՐՅԱՆՆՍ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Համբուրգ, Գերմանիա**)

Ռուզաննա ՀԱԿՈԲՅԱՆ, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, դոցենտ

Իրինա ՀԱՅՈՒԿ, փիլիսոփայական գիտությունների թեկնածու, դոցենտ (**Լվով, Ուկրաինա**)

Նազիկ ՀԱՐՈՒԹՅՈՒՆՅԱՆ, մանկավարժական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Մուշեղ ՀՈՎՍԵԹՅԱՆ, բանասիրական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գագիկ ՂԱԶԻՆՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, իրավաբանական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Աշոտ ՄԱՐԿՈՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Էդիկ ՄԻՆԱՅԱՆ, պատմական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Կարեն ՆԵՐՍԻՍՅԱՆ, տնտեսագիտության թեկնածու, դոցենտ

Հայկ ՍԱՐԳՍՅԱՆ, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Յուրի ՍՈՒՎԱՐՅԱՆ, ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս, տնտեսագիտության դոկտոր, պրոֆեսոր

Մաքսիմ ՎԱՍԿՈՎ, սոցիոլոգիական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր (**Դոնի Ռոստով, ՌԴ**)

Գարիկ ԶԵՌՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Տիգրան ԶՈՂԱՐՅԱՆ, քաղաքական գիտությունների դոկտոր, պրոֆեսոր

Գիտական Արցախ, № 4(7), 2020, Երևան, «ԱՐՑԱԽ» հրատարակչություն, 2020, 280 էջ:

**«Գիտական Արցախ» պարբերականի 2020թ. 4-րդ (7-րդ) համարի տպագրության
աջակցել է «Մեդիա ասոցիացիա» սահմանափակ պատասխանատվությամբ ընկերությունը:**

The Issue is Recommended for Publication by the Editorial Council of the «Scientific Artsakh» Journal

*The current issue is dedicated to the brave defenders
of the Holy land of Artsakh in the war unleashed by
azerbaijani-turkish mercenaries on September 27, 2020.*

EDITORIAL COUNCIL

Chairman: Aram SIMONYAN, Director of Institute for Armenian Studies of YSU, NAS RA Associate Member,
Doctor of History, Professor

Editor-in-Chief: Avetik HARUTYUNYAN, Ph.D in Law, Associate Professor

Deputy Editor-in-Chief: Tehmina MARUTYAN, Ph.D in Philology, Associate Professor

Members:

Lena ASRYAN, Doctor of History (Tarragona, Spain)
Artsrun AVAGYAN, Doctor of Philology, Professor
Hrant AVANESYAN, Doctor of Psychology, Professor
David BABAYAN, Doctor of History, Associate Professor
Vahram BALAYAN, Doctor of History, Professor
Gevorg DANIELYAN, Doctor of Law, Professor
Khachik GALSTYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Gagik GHAZINYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Law, Professor
Vladislav GRUZDEV, Doctor of Law, Professor (Kostroma, Russia)
Julieta GYULAMIRYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Ruzanna HAKOBYAN, Doctor of Law, Associate Professor
Nazik HARUTYUNYAN, Doctor of Pedagogical Sciences, Professor
Irina HAYUK, Ph.D in Philosophy, Associate Professor (Lviv, Ukraine)
Mushegh HOVSEPYAN, Doctor of Philology, Professor
Garik KERYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Tigran KOCHARYAN, Doctor of Political Sciences, Professor
Natalia KOVKEL, Ph.D in Law, Associate Professor (Minsk, Belarus)
Valentina LAPAEVA, Doctor of Law, Professor (Moscow, Russia)
Otto LUCHTERHANDT, Doctor of Law, Professor (Hamburg, Germany)
Ashot MARKOSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Edik MINASYAN, Doctor of History, Professor
Karen NERSISYAN, Ph.D in Economic Sciences, Associate Professor
Hayk SARGSYAN, Doctor of Economic Sciences, Professor
Yuri SUVARYAN, Academician of NAS RA, Doctor of Economic Sciences, Professor
Maksim VASKOV, Doctor of Sociology, Professor (Rostov-on-Don, Russia)
Arman YEGHIAZARYAN, Doctor of History, Professor
Seyran ZAKARYAN, Doctor of Philosophy, Professor
Alfred de ZAYAS, Doctor of Law, Professor (Geneva, Switzerland)
Marek ZEJMO, Doctor of Political Sciences, Professor (Olsztyn, Poland)

Scientific Artsakh, № 4(7), 2020, Yerevan, «ARTSAKH» Publishing House, 2020, 280 pages.

The publication of the 4th (7th) 2020 «Scientific Artsakh» journal was supported by «Media Association» LLC.

Номер рекомендован к публикации редакционным советом журнала «Научный Арцах»

*Текущий номер посвящен отважным защитникам
Святой земли Арцаха в войне, развязанной азербайджано-
турецкими наемниками 27 сентября 2020 года.*

РЕДАКЦИОННЫЙ СОВЕТ

Председатель: Арам СИМОНЯН, директор Института арменоведческих исследований ЕГУ, член-корреспондент НАН Республики Армения, доктор исторических наук, профессор

Главный редактор: Аветик АРУТЮНЯН, кандидат юридических наук, доцент

Заместитель главного редактора: Теймина МАРУТЯН, кандидат филологических наук, доцент

Члены:

Арцрун АВАГЯН, доктор филологических наук, профессор
Грант АВАНЕСЯН, доктор психологических наук, профессор
Рузанна АКОПЯН, доктор юридических наук, доцент
Назик АРУТЮНЯН, доктор педагогических наук, профессор
Лена АСРЯН, доктор исторических наук (Таррагона, Испания)
Давид БАБАЯН, доктор исторических наук, доцент
Ваграм БАЛАЯН, доктор исторических наук, профессор
Максим ВАСЬКОВ, доктор социологических наук, профессор (Ростов-на-Дону, Россия)
Хачик ГАЛСТЯН, доктор политических наук, профессор
Ирина ГАЮК, кандидат философских наук, доцент (Львов, Украина)
Владислав ГРУЗДЕВ, доктор юридических наук, профессор (Кострома, Россия)
Джюльетта ГЮЛАМИРЯН, доктор педагогических наук, профессор
Геворг ДАНИЕЛЯН, доктор юридических наук, профессор
Арман ЕГИАЗАРЯН, доктор исторических наук, профессор
Марек ЖЕЙМО, доктор политических наук, профессор (Ольштын, Польша)
Альфред де ЗАЙАС, доктор юридических наук, профессор (Женева, Швейцария)
Сейран ЗАКАРЯН, доктор философских наук, профессор
Гагик КАЗИНЯН, академик НАН РА, доктор юридических наук, профессор
Гарик КЕРЯН, доктор политических наук, профессор
Наталья КОВКЕЛЬ, кандидат юридических наук, доцент (Минск, Беларусь)
Тигран КОЧАРЯН, доктор политических наук, профессор
Валентина ЛАПАЕВА, доктор юридических наук, профессор (Москва, Россия)
Отто ЛЮХТЕРХАНДТ, доктор юридических наук, профессор (Гамбург, Германия)
Ашот МАРКОСЯН, доктор экономических наук, профессор
Эдик МИНАСЯН, доктор исторических наук, профессор
Карен НЕРСИСЯН, кандидат экономических наук, доцент
Мушег ОВСЕПЯН, доктор филологических наук, профессор
Гайк САРГСЯН, доктор экономических наук, профессор
Юрий СУВАРЯН, академик НАН РА, доктор экономических наук, профессор

Научный Арцах, № 4(7), 2020, Ереван, Издательство «АРЦАХ», 2020, 280 страниц.

Публикация 4(7) номера 2020 года журнала «Научный Арцах» была осуществлена при содействии ООО «Медиа ассоциация».

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, JURISPRUDENCE, ЮРИСПРУДЕНЦИЯ

Լուսինե Սուլեյմանյան. «Էլեկտրոնային ապացույցները» քրեական դատավարությունում.....	73
Lusine Suleymanyan. «Electronic Evidence» in the Criminal Procedure	
Лусине Сулейманян. «Электронные доказательства» в уголовном судопроизводстве	

ԱՐԵՎԵԼԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ORIENTAL STUDIES, ВОСТОКОВЕДЕНИЕ

Հասմիկ Կիրակոսյան. Պարսկախոսությունը Շիրվանի հայ բնակչության շրջանում (ԺԸ. Դար).....	83
Hasmik Kirakosyan. The Persophonie among Armenians of Shirvan (18 th Century)	
Асмик Киракосян. Персофония у армянского населения Ширвана (XVIII в.)	

Վահե Հակոբյան. I'tikāf-ի ծիսակարգն ըստ սուննի կրոնաիրավական մազհաբների.....	93
Vahe Hakobyan. The Ritual of I'tikāf According to Sunni Religious Legal Madhabs	
Вале Акоюн. Ритуал «итикаф» в соответствии с религиозно-правовыми мазхабами	

Արաքս Փաշայան, Նազելի Նավասարդյան. Շիայականության գործոնը ադրբեջանաիրանական հարաբերություններում.....	104
Araks Pashayan, Nazeli Navasardyan. Shia Factor in Azerbaijani-Iranian Relations	
Аракс Пашаян, Назели Навасардян. Шиитский фактор в азербайджано-иранских отношениях	

ՏՆՏԵՍԱԳԻՏՈՒԹՅՈՒՆ, ECONOMICS, ЭКОНОМИКА

Աննա Ավագյան. Երևան քաղաքի ջրամատակարարման գնահատումը լատենտ փոփոխականի մոդելավորման միջոցով.....	114
Anna Avagyan. The Assessment of Yerevan Water Supply by Latent Variable Modeling	
Анна Авакян. Оценка водоснабжения города Еревана с помощью моделирования латентной переменной	

Եվգենյա Հայրիյան, Մարիա Անտոնովա. Բազել III-ի առնչությունները ՀՀ-ում ֆինանսական համակարգի կայունության ապահովման հետ.....	122
Yevgenya Hayriyan, Maria Antonova. Basel III Relations with Ensuring Financial System Stability in Armenia	
Евгения Айриян, Мария Антонова. Отношения Базеля III с обеспечением стабильности финансовой системы в Армении	

Հռիփսիմե Հովսեփյան. Ներքին աուդիտի ներհատուկ հիմնական ռիսկերը.....	133
Hripsime Hovsepyan. Main Inherent Risks of Internal Audit	
Рипсима Овсепян. Основные риски, характерные для внутреннего аудита	

Չավեն Մկրտչյան. Հանքարդյունաբերության զարգացման տնտեսա-էկոլոգիական հիմնախնդիրները Հայաստանի Հանրապետությունում և Արցախի Հանրապետությունում.....	144
Zaven Mkrtychyan. Economic and Environmental Problems of Mining Industry Development in the Republic of Armenia and the Republic of Artsakh	
Завен Мкртчян. Экономико-экологические проблемы развития горнодобывающей промышленности в Республике Армения и Республике Арцах	

I'TIKĀF-Ի ԾԻՍԱԿԱՐԳՆ ԸՍՏ ՍՈՒՆՆԻ ԿՐՈՆԱԻՐԱՎԱԿԱՆ ՄԱՉՅԱԲՆԵՐԻ*

ՅՏԴ 0.01.011/016

ՎԱՅԵ ՀԱԿՈԲՅԱՆ

Երևանի պետական համալսարանի արևելագիտության ֆակուլտետի արաբագիտության ամբիոնի ասիստենտ և ասպիրանտ, ք.Երևան, Հայաստանի Հանրապետություն vahe.hakobyan@yahoo.com

Սույն հոդվածի նպատակն է ուսումնասիրել *i'tikāf-ի*²⁶⁵ ծիսակարգն իսլամում, դրա հիմունքներն ու իրագործման ժամանակացույցը, պայմանները, կատարման վայրը, իրականացման անթույլատրելի ու ոչ խրախուսելի հանգամանքներն ու կատարման վարվելակերպի կանոնները՝ հիմնական շեշտը դնելով սուննիական կրոնաիրավական չորս դպրոցների՝ հանաֆիական, շաֆիիական, հանբալիական և մալիքիական մազհաբների²⁶⁶ վրա՝ վերլուծելով վերոնշյալ դպրոցների ունեցած տեսակետներն այդ պաշտամունքի իրագործման հարցում:

Սույն ուսումնասիրության խնդիրն է ցույց տալ *i'tikāf-ի* շուրջ չորս մազհաբների ունեցած կարծիքների համընկնումներն ու տարբերությունները: Աշխատանքի մեթոդաբանության հիմքում ընկած են քննական ու վերլուծական մեթոդները:

Ուսումնասիրության արդյունքում հանգել ենք այն եզրակացությանը, որ բոլոր չորս կրոնաիրավական դպրոցների ներկայացուցիչները հիմնականում տարբեր տեսակետներ են ունեցել *i'tikāf-ի* արարողակարգի կատարման պայմանների առնչությամբ:

Հիմնաբառեր՝ *ի'թիբաֆ, մու'թաբիֆ, մազհաբ, հանաֆիներ, հանբալիներ, մալիքիներ, շաֆիիներ, պայման, մզկիթ, ռամադան:*

Ներածություն

i'tikāf-ը մզկիթում մեկուսի մնալու ծիսակարգն է, հատկապես երկրպագության համար: Մուսուլմանի կողմից մզկիթում մեկուսանալու համար մտադրություն ունենալը ոչ թե հիմք է, այլ պայման: Այս հարցում հանաֆիների ու հանբալիների կարծիքները համընկնում են, իսկ մալիքիներն ու շաֆիիներն հակառակվում են Նրանց՝ ասելով, որ նման մտադրություն ունենալը հիմք է, այլ ոչ թե պայման: Հարկ է նշել, որ ըստ սահմանման՝ բոլոր դեպքերում մտադրության առկայությունը պարտադիր է՝ լինի հիմք,

* Հոդվածը ներկայացվել է 08.12.2020թ., գրախոսվել՝ 13.12.2020թ., տպագրության ընդունվել՝ 22.12.2020թ.:

²⁶⁵ *i'tikāf* (արաբ․ *إِعْتِكَافٌ*), լեզվական իմաստով նշանակում է ինքնազսպման դրսևորում հավասարապես թույլատրելի կամ ոչ թույլատրելի արարք կամ գործողություն կատարելիս: Իսկ կրոնական իմաստով՝ ըստ շարիաթի՝ տերմինը նշանակում է մնալ մզկիթում՝ Ալլահին երկրպագելու համար: Նա, ով *i'tikāf* է կատարում, կոչվում է *mu'takif* (արաբ․ *مُتَكِفٌ*):

أبي الفضل جمال الدين محمد بن مكرم ابن منظور الأفرقي المصري (المتوفى 1895م), لسان العرب، دار صادر بيروت، الطبعة الثالثة، 1994م، المجلد التاسع، ص. 255.

²⁶⁶ *Մազհաբ* (*maḏhab*) բառն աաբերելից թարգմանաբար նշանակում է ուղի, ուսմունք կամ դոկտրինա, որին պետք է հետևի մուսուլմանը:

թե պայման²⁶⁷: Նրանք, ովքեր ասում են, որ մտադրությունը հիմք է i'tikāf-ի ծիսակարգի կատարման համար, բնութագրում են այն՝ ավելացնելով maxṣūṣ bilniyya (հատկապես մտադրությամբ) արտահայտությունը, իսկ նրանք, ովքեր համարում են պայման, «մտադրությամբ» բառը չեն ընդգծում:

I'tikāf-ի ծիսակարգի երեք հիմունքներն են՝ մզկիթի առկայությունը, միայնակ մնացող անձը և նրա՝ մզկիթում մնալու հանգամանքը:

Ինչ վերաբերում է մզկիթում մենակյաց մնալու տեսակներին²⁶⁸, ապա դրանք երկուսն են՝ պարտադիր i'tikāf, որի դեպքում անձը ուխտ է անում և առանձնանում է մզկիթում, և խրախուսելի/կամուփի i'tikāf, որի դեպքում մուսուլմանը կամուփի է առանձնանում մզկիթում: Խրախուսելի i'tikāf-ի ժամկետը պետք է լինի առնվազն մեկ օր և մեկ գիշեր:

I'tikāf-ի կատարման ժամանակացույցը

I'tikāf-ի ժամկետի առումով մագհաբներն ունեն տարբեր տեսակետներ: Ըստ հանբալիների՝ i'tikāf-ի ժամանակահատվածը պետք է համընկնի ռամադանի²⁶⁹ ամսվա վերջին տասը օրերին, մինչդեռ համաձայն շաֆիիների ու հանաֆիների՝ այն պետք է կատարվի է կամ ռամադանի ամսվա, կամ այլ ամսվա վերջին տասը օրերին: Այս առումով մալիքիները գտնում էին, որ i'tikāf-ի ժամանակահատվածը կարող է լինել ինչպես ռամադանի ամսվա վերջին տասը օրերին, այնպես էլ այլ ամիսների վերջին տասը օրերին, բայց և այնպես նախապատվությունը տալով ռամադանի ամսվա վերջին տասը օրերին: I'tikāf-ի տևողության ժամկետի շուրջ սուննիական կրոնաիրավական չորս մագհաբները տարբեր տեսակետներ են ունեցել: Մասնավորապես շաֆիիներն ասում էին, որ i'tikāf-ի տևողության ժամանակն առնվազն պետք է համընկնի subḥānu Allah (փառք Տիրոջը) արտահայտության արտասանության ժամանակաչափին: Մալիքիները շեշտում էին, որ i'tikāf-ը պետք է տևի մեկ օր ու մեկ գիշեր և ոչ պակաս, քան 10 օր: Հանաֆիներն ասում էին, որ ամենակարևորն այն է, որ mu'takif-ն ունենա մտադրություն, թեկուզև իր i'tikāf-ը լինի կարճ ժամանակով, իսկ ըստ հանբալիների՝ կարևորը mu'takif-ի՝ մզկիթում մնալու գաղափարի իրագործումն է անկախ այն բանից, թե նա մզկիթում կմնա մե՞կ ժամ, թե՞ մեկ ակնթարթ²⁷⁰:

²⁶⁷ عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 2003م، ص. 529. والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 529.

²⁶⁸ مجموعة المؤلفين، الموسوعة الفقهية - إصدار وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت، الطبعة الثانية، 1986م، دار السلاسل: الجزء الخامس، ص. 208.

²⁶⁹ Ռամադան (արաբ.՝ رمضان - Ramaḍān), իսլամական օրացույցի իններորդ ամիսն է: Այն համարվում է մուսուլման աշխարհի պահքի ամիսը, որով նրանք, ըստ իրենց հավատքի, հիշատակում են Մուհամմադ մարգարեի առաջին հայտնությունը և ծոմ են պահում արևածագից մինչև մայրամուտ: Արևածագին նախորդող կերակուրը կոչվում է suḥūr, իսկ գիշերային ճաշկերույթը, որն ընդհատում է պահքը, կոչվում է ifṭār: Այս ամենամյա ավանդույթը իսլամի 5 հիմնասյուներից է: Ռամադանի ամիսը տևում է 29-30 օր՝ կախված կիսալուսնի երևալուց: Այս ամենի հաշվարկները կատարված ու արձանագրված են մարգարեի մասին պատմող հադիսներում: Ռամադան բառը ծագել է արաբերեն ramīḍa կամ al-ramaḍ արմատից, որը նշանակում է կիզիչ շոգ կամ չորություն: Պահքի ընթացքում մուսուլմանները ձեռնպահ են մտնում ոչ միայն սննդից ու խմիչքից, այլ նաև ծխախոտ օգտագործելուց (ցանկացած տեսակի), սեռական հարաբերությունից և մեղք գործելուց՝ փոխարենը նվիրվելով աղոթքին և Ղուրանի ընթերցանությանը: Ծոմ պահելը պարտադիր է բոլոր չափահաս մուսուլմանների համար՝ բացառությամբ նրանց, ովքեր ունեն հիվանդություններ, ճամփորդում են, շատ ծեր են, ունեն շաքարային դիաբետ, հոդի են, կրծքով կերակրող կամ դաշտանային ցիկլի մեջ գտնվող կանայք են:

²⁷⁰ وهبة بن مصطفى الزحيلي، الفقه الإسلامي وأدلته (الطبعة الرابعة)، سوريا: دار الفكر، الجزء الثالث، 1985م، ص. 1752.

I'tikāf -ի իրականացման պայմանները²⁷¹

I'tikāf-ի ծիսակարգ կատարողը պետք է լինի մուսուլման, չափահաս ու խելամիտ անձնավորություն: Երրորդ պայմանն այն է, որ այդ ծիսակարգը պետք է պարտադիր տեղի ունենա մզկիթում, իսկ մզկիթից դուրս ցանկացած վայրում կատարվող i'tikāf-ը սխալ է համարվում: Ըստ շաֆիիների ու հանբալիների՝ mu'takif-ը նախքան i'tikāf սկսելը պետք է ունենա մտադրություն և ծիսական մաքրում անցնի (ցանկացած սեռական հարաբերությունից հետո, կնոջ պարագայում՝ դաշտանային ցիկլից և ծննդաբերությունից հետո): Հանաֆիները ևս պարտադիր պայման էին համարում ծիսական մաքրում անցնելը i'tikāf-ի կատարման թույլտվության համար: Հանաֆիներն ավելացնում էին նաև ծով պահելու պայմանն այն պարագայում, եթե mu'takif-ը i'tikāf-ի կատարման ուխտ է արել, իսկ եթե կամովին է i'tikāf իրագործում, ապա տվյալ դեպքում ծովը պարտադիր չէ²⁷²: Ըստ մալիքիների՝ mu'takif-ի կողմից ծիսական մաքրում անցնելը պարտադիր պայման է, բայց այդ գործընթացը չի ընդհատում i'tikāf-ը մզկիթում ջրի առկայության դեպքում: Մզկիթում ջրի բացակայության պարագայում mu'takif-ը կարող է ծիսական մաքրում անցնել մզկիթից դուրս՝ սահմանափակ ժամանակահատվածով, քանզի մզկիթ ուշ վերադառնալու դեպքում իր i'tikāf-ը չեղյալ կհամարվի, բացառությամբ այն դեպքի, երբ նա ուշացել է ինչ-որ առաջնային կարիքից ելնելով: Ըստ մալիքիների՝ առաջնային կարիք կարող է համարվել եղունգներ կամ բեղեր կտրելը, և այդ դեպքում իր i'tikāf-ը չեղյալ չի համարվի: Կնոջ պարագայում, ըստ մալիքիների, ծիսական մաքրում անցնելը պարտադիր պայման է i'tikāf-ի ծիսակարգի ճիշտ կատարման համար՝ անկախ այն բանից, թե i'tikāf-ը ուխտ արված է կամ ոչ: Այդ ընթացքում i'tikāf-ի բաց թողած օրերը կհնդ պետք է լրացնի իր՝ մզկիթ վերադառնալուց հետո: Մալիքիներն i'tikāf-ի կատարման պայմաններից մեկը համարում են ծովը՝ անկախ այն բանից՝ i'tikāf-ն ուխտ կատարած է, թե՞ կամովին²⁷³:

Իսկ շաֆիիներն ու հանբալիները²⁷⁴ ծովը պարտադիր պայման են համարել այն դեպքում, երբ mu'takif-ը ուխտ է արել կատարել i'tikāf-ի ծիսակարգը ծովի հետ միասին²⁷⁵:

I'tikāf-ի կատարման վայրի պայմանները

Մալիքիների՝ i'tikāf-ի կատարման վայրի հետ կապված պայմանը հետևյալն է. ծիսակարգի կատարման վայրը պետք է բաց լինի բոլոր մարդկանց համար, ինչպես նաև հավաքատեղի լինի բոլոր ուրբաթօրյա աղոթք կատարողների համար: Ըստ Նրանց՝ չի թույլատրվում i'tikāf կատարել ո՛չ տուն-մզկիթի մեջ, ո՛չ էլ Քաաբայի²⁷⁶ տաճարում²⁷⁷:

²⁷¹ مجموعة مؤلفين، الفقه الميسر في ضوء الكتاب والسنة، السعودية: مجمع الملك فهد لطباعة المصحف الشريف بالمدينة المنورة، 1425 هـ / 2003 م، ص. 167.

²⁷² وهبة بن مصطفى الزحيلي، الفقه الإسلامي وأدلته (الطبعة الرابعة)، سوريا: دار الفكر، الجزء الثالث، 1985 م، ص. 1762.

²⁷³ ابن الجلاب، التفرغ في فقه الإمام مالك بن أنس (الطبعة الأولى)، بيروت-لبنان: دار الكتب العلمية، الجزء الأول، 2007 م، ص. 187.

²⁷⁴ منصور البهوتي، كشاف القناع على متن الإقناع، لبنان: دار الكتب العلمية، الجزء الثاني، 1983 م، ص. 349.

²⁷⁵ زكريا الأنصاري، فتح الوهاب بشرح منهج الطلاب، سوريا: دار الفكر، الجزء الأول، 1994 م، ص. 153.

²⁷⁶ Քա'աբայի տաճար (Ka'aba - الكعبة)، խորանարդաձև կառույց Մեքքայի կենտրոնում, մուսուլմանների գլխավոր սրբավայրը: Վաղ ժամանակներից սկսած՝ ողջ աշխարհի մուսուլմաններն աղոթելիս ուղղվում են դեպի Քա'աբա: Ըստ մուսուլմանների՝ Քա'աբան Ալլահի առաջին տունն է, որը խորհրդանշում է մուսուլմանների միասնությունը, և մուսուլմանները դեպի Մեքքա են ուղղում իրենց սրտերն ու մարմինները: Ի սկզբանե եղել է հեթանոսական տաճար, որտեղ եղել են արաբական տարբեր կուռքեր: Մուհամմադ մարգարեի՝ Մեքքայից Մադինա (Յասրիբ) փախուստի ժամանակ՝ 622 թվականից, մուսուլմաններն աղոթելիս ուղղվում էին Երուսաղեմ, իսկ Մեքքայի ազատագրումից հետո՝ Քա'աբա:

Հանաֆիները պայման էին դնում, որ մզկիթը լինի հանրային մզկիթ և որ այն ունենա կրոնական առաջնորդ - իմամ և աղոթքի կանչող²⁷⁸ անկախ այն հանգամանքից, թե իսլամով սահմանված ամենօրյա պարտադիր հինգ աղոթքները կատարվում են տվյալ մզկիթում, թե՞ ոչ: Այս ամենը տղամարդու պարագայում: Ինչ վերաբերում է կնոջը, ապա նրան թույլատրելի է i'tikāf կատարել իր տան աղոթատեղի անկյունում և խրափուսելի չէ կնոջ համար այն, որ նա i'tikāf կատարի բոլորի համար նախատեսված մզկիթում: Ճիշտ չէ նաև կնոջ i'tikāf կատարելը որևէ այլ վայրում, բացի իր սովորական աղոթատեղիից²⁷⁹: Ըստ շաֆիիների, եթե mu'takif-ը ենթադրում է, որ մզկիթը նախատեսված է ոչ հատուկ խմբի համար, այլ ընդհանուր է, ապա այնտեղ և՛ տղամարդը, և՛ կինը կարող են i'tikāf կատարել: Հանաֆիներն ասում էին, որ թե՛ կնոջը, և թե՛ տղամարդուն թույլատրելի է i'tikāf կատարել ցանկացած մզկիթում և չեն սահմանել հստակ պայմաններ²⁸⁰: Իսկ եթե ցանկացած mu'takif ցանկանում է i'tikāf կատարել այնպիսի մի ժամանակահատվածում, որի ժամանակ մուսուլմանների համար պարտադիր կատարելի արարք կա, ապա տվյալ դեպքում կարելի է i'tikāf անել միայն այն մզկիթում, որտեղ այլ mu'takif-ներով լի կրոնական այլ արարողություններ են կատարվում²⁸¹:

Կնոջ կողմից կատարվող i'tikāf-ն առանց ամուսնու թույլտվության

Կնոջ՝ առանց ամուսնու թույլտվության i'tikāf կատարելու հետ կապված շաֆիիներն ասում էին, որ եթե կինը i'tikāf է կատարում առանց իր ամուսնու թույլտվության, ապա նրա i'tikāf-ը ճիշտ է, սակայն մյուս կողմից նա մեղք է գործում նման կերպ վարվելով: Իսկ եթե ամուսինը թույլ է տվել նրան կատարել i'tikāf ու նա արտաքնապես բարետես է, ապա նրա i'tikāf-ն անընդունելի է, քանի որ նա կարող է գրավել ուրիշների ուշադրությունը²⁸²: Իսկ մալիքիները, հանաֆիներն ու շաֆիիները համարում էին, որ կնոջն ամեն դեպքում թույլատրելի է i'tikāf կատարել միայն ամուսնուց թույլտվություն ստանալու դեպքում²⁸³:

I'tikāf-ի կատարման ժամանակ մզկիթից դուրս գալու պայմանները²⁸⁴

Մարգարեի հաղիսներից²⁸⁵ մեկում²⁸⁶ նշվում է, որ նա i'tikāf-ի կատարման ժամանակ մզկիթից դուրս եր գալիս միայն անձնական կարիքներից ելնելով: Ըստ հանաֆիների՝ mu'takif-ի՝ մզկիթից դուրս գալու առնչությամբ կա երկու պայման. առաջինը՝ երբ i'tikāf-ը ուխտ արած է, ապա նման պարագայում մզկիթից դուրս գալ չի թույլատրվում, լինի գիշեր թե՛ ցերեկ, դիտավորյալ կամ մոռանալով: Իսկ նա, ով տվյալ

عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 277 والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 530.

مجموعة المؤلفين، الموسوعة الفقهية - إصدار وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت، الطبعة الثانية، 1986م، دار 278 السلاسل: الجزء الخامس، ص. 213.

عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 279 والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 530.

مجموعة المؤلفين، الموسوعة الفقهية - إصدار وزارة الأوقاف والشؤون الإسلامية، الكويت، الطبعة الثانية، 1986م، دار 280 السلاسل: الجزء الخامس، ص. 213-214.

حسن الشرنبلالي، مراقي الفلاح شرح نور الإيضاح (الطبعة الأولى)، سوريا: المكتبة العصرية، 2005م، ص. 264. 281

عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 282 والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 531.

المرجع السابق نفسه، ص. 283

ابن حجر الهيتمي، المنهاج القويم شرح المقدمة الحضرمية (الطبعة الأولى)، لبنان: دار الكتب العلمية، 2000م، ص. 268-269. 284

Հաղիսները (ḥadīṭ) Մուհամմադ մարգարեի կյանքի տարբեր դրվագների մասին պատմություններն են, նրա խոսքն ու արարքները, որոնք փոխանցվել են բանավոր ու գրավոր կերպով: Ислам: энциклопедический словарь / отв. ред. С. М. Прозоров. — М. : Наука, ГРВЛ, 1991, стр. 262. 285

رواه شعيب الأرنؤوط، في تخريج المسند، عن أم المؤمنين عائشة، الصفحة أو الرقم: 26408، صحيح. 286

դեպքում դուրս է գալիս մզկիթից առանց որևէ արդարացման, ապա նրա i'tikāf-ը պղծվում է: Պարտադիր i'tikāf անողին թույլատրվում է դուրս գալ մզկիթից երեք պարագաներում. առաջինը՝ բնական կարիքները հոգալու (միզել, արտաթորել և այլն, քանի որ նմանատիպ դեպքերում նա չի կարող մզկիթում լվացվել՝ պայմանով, որ նա կարիքները հոգալու որոշակի ժամանակով միայն լինի մզկիթից դուրս), երկրորդը՝ շարիաթով²⁸⁷ պայմանավորված արդարացումներ. օրինակ՝ դուրս գալ ուրբաթօրյա աղոթք կատարելու համար, եթե իր այդ մզկիթում, որտեղ որ նա գտնվում է, չի կազմակերպվում ուրբաթօրյա աղոթք, և միայն թույլատրվում է դուրս գալ adān-ից²⁸⁸ առաջ, որպեսզի չորս կամ վեց ծնկի գալու (արաբ.՝ rak'a) չափ աղոթք անի խորանում: Դրանից ավելի երկար ժամանակով մնալու դեպքում նրա i'tikāf-ը չեղյալ չի համարվում, քանի որ երկրորդ մզկիթը, որտեղ նա աղոթում է, համարվում է i'tikāf-ի կատարման վայր, քանզի այն ևս մզկիթ է, սակայն դա անխրախուսելի է համարվում, քանի որ այն հակասում է նրան, ինչին որ նա պարտավորվել է կատարել այն է՝ լինել առաջին մզկիթում: Երրորդը՝ անհրաժեշտ արդարացումների առկայության պայմանն է՝ վախ իր անձի կամ իր ունեցվածքի հանդեպ, ըստ որի, եթե նա շարունակի մնալ մզկիթում, հնարավոր է տեղի ունենա իր կյանքին վտանգ ներկայացնող որևէ գործողություն (օրինակ՝ մզկիթի փլուզումը), սակայն դուրս գալիս պայմանով, որ նա անմիջապես գնա այլ մզկիթ, որտեղ իր սկսած i'tikāf-ը կհասցնի ավարտին:

Երկրորդ պայմանի դեպքում, ըստ հանաֆիների, եթե i'tikāf-ը կամովին կատարվող է, ապա խնդիր չէ mu'takif-ի կողմից մզկիթից դուրս գալն առանց արդարացման, քանի որ տվյալ դեպքում նա չունի հստակ սահմանված ժամանակահատված դուրս գալու համար, և իր i'tikāf կատարած օրերի քանակը դուրս գալու դեպքում չեղյալ չի համարվում, և եթե նա կրկին վերադառնա մզկիթ և մտադրվի i'tikāf անել, ապա նա իր վարձքը կստանա Ալլահի կողմից: Իսկ եթե նա դուրս գա մզկիթից պարտադիր i'tikāf-ի ժամանակ առանց արդարացման, ապա դա մեղք է համարվում, և իր i'tikāf-ը կհամարվի ապարդյուն²⁸⁹:

Մալիքիները կարծում էին, որ եթե mu'takif-ը մզկիթից դուրս է գալիս իր բնական կարիքները բավարարելու համար (սնունդ և խմիչք գնելու նպատակով, ինչպես նաև բնական կարիքները հոգալու համար), ապա իր i'tikāf-ը անարդյունավետ չի համարվում: Իսկ եթե mu'takif-ը հանգամանքների բերումով ստիպված դուրս է գալիս ինչ-որ մի հիվանդի խնամելու կամ ուրբաթօրյա աղոթք կատարելու համար²⁹⁰, ելնելով նրանից, որ իր մզկիթում նման արարողություն չի կատարվում, կամ դուրս է գալիս վկայություն տալու և կամ հուղարկավորության մասնակցելու (թեկուզև հանգուցյալն իր ծնողներից մեկն է), ապա իր i'tikāf-ը սին է համարվում: Այն դեպքում, որ նա մնա մզկիթում և դուրս չգա ուրբաթօրյա աղոթք անելու, ապա դա մեղք կհամարվի աղոթք անելու տեսանկյունից, բայց i'tikāf-ի առումով ճիշտ է, քանի որ ուրբաթօրյա մեկ աղոթքի բաց թողնելը մեծ մեղք չի համարվում:

²⁸⁷ Շարիաթ, շարիաթական օրենք, իսլամական օրենք (արաբ.՝ شريعة, šarī'a - ճշմարիտ ուղի, գործելակերպ), Ղուրանի ու սուրբ ավանդության՝ սուննայի հիման վրա կազմված իսլամական կրոնական ու իրավական օրենքների ժողովածու, որը մշակվել է Արաբական խալիֆայությունում՝ 7-12-րդ դարերում: Կազմում է իսլամական ավանդույթի մասը:

²⁸⁸ Ազանը (adān) աղոթքի կանչն է, որով տեղեկացվում է աղոթքի կատարման ժամանակը:

²⁸⁹ عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 2003م، ص. 532. والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 532.

²⁹⁰ خالد المشيقح، فقه الاعتكاف، الرياض: دار أصداء المجتمع للنشر والتوزيع، 1999م، ص. 152.

Եթե *mu'takif-ի*՝ *i'tikāf* կատարելու օրերը համընկնում են *'id al-Fitr-ի*²⁹¹ օրերի հետ (*i'tikāf* չի համարվում այդ օրերը), ապա նա պետք է շարունակի մնալ մզկիթում: Տևի վերջանալուն պես անկախ այն բանից՝ ուխտ արած *i'tikāf* է, թե կամովի, պետք է *'id al-Fitr-ի* ժամանակ բաց թողածը օրերը լրացվի *mu'takif-ի* կողմից:

Հանրալիներն ասում էին, որ եթե *mu'takif-ը* *i'tikāf-ի* ժամանակ մզկիթից դուրս է գալիս, լինի դիտավորյալ, թե սխալմամբ, ապա նրա *i'tikāf-ը* անհիմն է՝ բացառությամբ բնական կարիքները հոգալու դեպքերի (օրինակ՝ միզելու ու փսխելու, կամ վնասալու մի այնպիսի հագուստ, որի կարիքն ունի և դուրս է գալիս այն վնասալու համար): Այնուհետև մզկիթ վերադառնալիս նա պետք է ծիսական մաքրում անցնի մզկիթում այնպես, որ մզկիթին կամ տեղի մարդկանց վնաս չպատճառի: Եթե *mu'takif-ը* դուրս է գալիս վերը նշված կարիքներից մեկը հոգալու համար, ապա նա պետք է քայլի ըստ իր սովորության, առանց շտապելու: Նա կարող է միաժամանակ դուրս գալ իր սնունդը բերելու համար, եթե չկա այնպիսի մարդ, որ իր համար կբերի այն: Կարող է դուրս գալ նաև ուրբաթօրյա աղոթքի համար, եթե համարում է այն պարտադիր իր համար: Այս բոլոր պարագաներում նրա դուրս գալու դեպքում իր *i'tikāf-ը* արդարացված է, քանի որ նա հարկադրված է դուրս ելել: *Mu'takif-ը* կարող է երկար մնալ իր ուրբաթօրյա աղոթք կատարած մզկիթում առանց վարանելու, քանի որ երկրորդ մզկիթը ևս համարվում է *i'tikāf-ի* համար պիտանի վայր, սակայն առավել խրախուսելի է նրա վերադարձը առաջին մզկիթ՝ իր՝ արդեն իսկ սկսած *i'tikāf-ը* ավարտին հասցնելու համար: Եվ ընդհանուր առմամբ, ըստ հանրալիների՝ *i'tikāf-ի* կատարումը սխալ չի համարվում բնական կամ շարիաթով պայմանավորված կարիք հոգալու համար²⁹²:

Ըստ շաֆիիների՝ մզկիթից դուրս գալն առանց պատրվակի ապարդյուն է դարձնում *i'tikāf-ը*: Թույլատրելի արդարացումները, որոնք թույլ կտան նրան դուրս գալ մզկիթից, պետք է լինեն բնական, ինչպես, օրինակ, միզել և արտաթորել, կամ միզուցե անհրաժեշտ լինի նրա դուրս գալը, օրինակ, մզկիթի պատերի փլուզման հետևանքով, և վերը բերված պատրվակներով նրա՝ տվյալ մզկիթից դուրս գալը և այլ մզկիթ գնալը չեղյալ չի դարձնում իր *i'tikāf-ը*: *I'tikāf-ը* չեղյալ է համարվում, եթե *mu'takif-ը* կատարել է որևէ արարք դիտավորյալ, կամովի՝ իմանալով հանդերձ, որ տվյալ արարքը անթույլատրելի է, իսկ եթե տվյալ անթույլատրելի արարքը կատարի մոռանալու հետևանքով կամ ստիպված ու չիմացության պատճառով, ապա ըստ շարիաթի՝ նրա *i'tikāf-ը* հիմնավորված է, քանի որ տվյալ անձը նորեկ է իսլամում: Նա, ով շարիաթով ընդունելի պատրվակով է դուրս եկել մզկիթից, ապա նրա դուրս եկած ժամանակը չի ազդում *i'tikāf-ի* ժամկետի տևողության վրա, և վերադառնալիս նա պարտավոր չէ վերահաստատել իր *i'tikāf* կատարելու մտադրությունը, սակայն նա պետք է դրսում անցկացրած ժամանակը լրացնի մզկիթում, բացի բնական կարիքները հոգալու ժամանակաչափից, որի համար երկար ժամանակ չի ծախսել: Այս ամենը այն պարագայում, եթե *i'tikāf-ը* պարտադիր է և շարունակական, այսինքն՝ եթե *mu'takif-ը* ուխտ է արել, որ իր *i'tikāf-ը* չլինի ընդհատվող, տվյալ երկու պարագայում էլ, նույնիսկ առանց արդարացման, նա կարող է դուրս գալ մզկիթից, սակայն իր դուրս գալով *i'tikāf-ն* ընդհատվում է: Այդ դեպքում նա մզկիթ վերադառնալիս պետք է վերահաստատի իր *i'tikāf* անելու մտադրությունը՝ բացառությամբ այն դեպքի, երբ նա դուրս գալու ժամանակ դուրս է եկել ետ վերադառնալու և շարունակելու մտադրությամբ, կամ երբ իր դուրս գալը բնական կարիք

²⁹¹ *'id al-Fitr*, (արաբ.՝ «առամադանի ավարտը ավետող և դրան հաջորդող տոն»), իսլամի տոները է: Նշվում է իսլամական լուսնային օրացույցի 10-րդ՝ *šawwāl* ամսվա ընթացքում (արաբ.՝ *شَوَّال*): Այն առանձնահատուկ է համայնքային աղոթքի (*ṣalāt*) կատարմամբ՝ տոնի առաջին օրվա կեսօրին: *'id al-Fitr-ը* պաշտոնական ընդունելությունների և մասնավոր այցերի ժամանակահատված է, որի ընթացքում մուսուլմանները ողջունում են միմյանց, փոխանակվում են նվերներով, նոր հագուստ են կրում, ինչպես նաև այցելում են հարազատների գերեզմանները:

²⁹² المرجع السابق نفسه، ص. 159.

հոգալու համար է: Այս կանոնին է ենթարկվում նաև կամովի i'tikāf-ը, իսկ mu'takif-ի կողմից միգելը մզկիթի որևէ ամանի մեջ խստիվ անթույլատրելի է շարիաթով, բայց դրանով իր i'tikāf-ը ընդունելի է²⁹³:

I'tikāf-ի կատարման համար սահմանված անթույլատրելի հանգամանքները²⁹⁴

I'tikāf-ի անթույլատրելիության հանգամանքներից մեկը դիտավորությամբ սեռական հարաբերություն ունենալն է²⁹⁵ երկուստեք համաձայնությամբ՝ հավասարապես լինի գիշերը, թե ցերեկը, կամ էլ իրենց կամքին հակառակ՝ մոռանալով իրենց՝ i'tikāf-ի ծիսակարգին մասնակից լինելու հանգամանքը: Տվյալ դեպքում i'tikāf-ը չէոյալ է համարվում: Ըստ շաֆիիների՝ եթե զույգը կենակցում է՝ մոռանալով, որ իրենք i'tikāf-ի մեջ են, ապա նրանց i'tikāf-ը օրինական է համարվում, իսկ այն դեպքերը, որոնք անչլվում են մտածված դիտավորությամբ կենակցությանը, ապա i'tikāf-ը անօրինական է համարվում: Այս մտքին համամիտ են բոլոր մազհաբները, բացի մալիքիականներից, քանզի նրանք կարծում էին, որ բոլոր դեպքերում նման գործողությունն անօրինական է և դրանով i'tikāf-ը պղծվում է:

I'tikāf-ը չէոյալ դարձնող իրողություններից է նաև իսլամից հրաժարվելը:

Ըստ հանաբիլների՝ եթե i'tikāf-ի ընթացքում մուսուլմանը իսլամից հրաժարվի և նորից վերադառնա, ապա նա պետք է պարտադիր կերպով կատարի իր i'tikāf-ը: Ըստ շաֆիիների՝ եթե i'tikāf-ը պարտադիր կերպով կատարվելիք i'tikāf-ն է և ունի շարունակական ժամկետային սահմանում, այսինքն՝ եթե նա ուխտ է արել i'tikāf կատարել տասը օր շարունակ առանց ընդհատելու և դրա ընթացքում հրաժարվել է իսլամից, ապա իսլամին կրկին վերադառնալու պարագայում պետք է նոր ժամկետ վերսկսի, իսկ եթե ուխտ է արել i'tikāf կատարել ոչ շարունակական ժամկետով և այդ ընթացքում հրաժարվում է իսլամից և կրկին ընդունում իսլամ, ապա նա նոր ժամկետ սահմանելու կարիք չի ունենում, այլ շարունակում է իր կիսատ թողած i'tikāf-ը:

Հանաֆիներն ու մալիքիներն այս հարցի շուրջ համակարծիք էին և, ըստ նրանց, եթե mu'takif-ը հրաժարվի իսլամից, ապա նրա i'tikāf-ը ապարոյուն կհամարվի, քանզի հավատուրացությունը չէոյալ է դարձնում երկրպագության բոլոր ձևերը: Բացի այդ, i'tikāf-ի կատարման պարտադիր պայմաններից է նաև մուսուլման լինելու հանգամանքը:

I'tikāf-ի ոչ խրախուսելի հանգամանքները և դրա իրականացման վարվելակերպը²⁹⁶

Ըստ մալիքիների՝ i'tikāf-ը պղծվում է տղամարդու կողմից այն դեպքում, երբ նա դիտավորությամբ կեսօրին սկսում է կամ հեղուկ է ընդունում: Նման պարագայում նա պարտավոր է կրկին սկսել i'tikāf անելը՝ անկախ այն բանից, թե i'tikāf-ն ուխտ արած է, թե ոչ: Իսկ եթե սկսվի կամ հեղուկ օգտագործի մոռացության հետևանքով, ապա պարտադիր չէ սկզբից սկսել, այլ շարունակում է իր՝ արդեն իսկ սկսած i'tikāf-ը: Եթե i'tikāf-ը կամովին է, և գիշերը mu'takif-ն արգելված ալկոհոլ օգտագործի, ինչպես նաև թմրանյութեր, որոնք իրեն իրապես թմրեցնեն, ապա իր i'tikāf-ը անհիմն կդառնա և տվյալ անձը պետք է նորից սկսի i'tikāf կատարել: I'tikāf-ի ոչ խրախուսելի իրողություններից է նաև մեծ մեղք գործելը, որը չի պղծում ծոմը, սակայն չէոյալ է դարձնում i'tikāf-ը (օրինակ՝ վատաբանելն ու զրպարտելը)²⁹⁷: Ըստ մալիքիների՝ խելագարության և հոգեկան խանգարման պարագայում պղծվում է ծոմը, և i'tikāf-ը ևս անհիմն է դառնում, սակայն

²⁹³ عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 2003م، ص. 533. والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 209-177.

²⁹⁴ خالد المشيخ، فقه الاعتكاف، الرياض: دار أصدقاء المجتمع للنشر والتوزيع، 1999م، ص. 187.

²⁹⁵ القرآن الكريم، سورة البقرة، آية: 187.

²⁹⁶ بدر الدين العيني، البناية شرح الهداية، لبنان - بيروت: دار الكتب العلمية، الجزء الرابع، الطبعة الأولى، 2000م، ص. 121.

²⁹⁷ خالد المشيخ، فقه الاعتكاف، الرياض: دار أصدقاء المجتمع للنشر والتوزيع، 1999م، ص. 202.

ուշագնացությունը չի ազդում i'tikāf-ի վրա: Մալիքիներն ասում էին, որ i'tikāf-ի ոչ խրախուսելի հանգամանքները, որոնք խարխուլում են այն, շատ են, դրանցից են՝

- I'tikāf-ի կատարման ժամկետը տասը օրից պակաս կամ մեկ ամսից ավել լինելը:
- Մզկիթից դուրս կամ դրա մոտակայքում mu'takif-ի սնվելը (ինչպես, օրինակ, մզկիթի հրապարակում ու բակում): Մզկիթից հեռու տարածքում սնվելը ապարոյուն է դարձնում i'tikāf-ը:
- Կարողունակ լինելու դեպքում mu'takif-ի կողմից իրեն բավարար ուտելիք, խմիչք, հագուստ չվերցնելը:
- Այն դեպքում, երբ mu'takif-ի տունը մզկիթի մոտակայքում է և նա տուն է գնում ինչ-որ կարիքից ելնելով, ապա տանը չպետք է լինեն իր կինն ու աղախինը, որպեսզի նա չչեղվի i'tikāf-ից և զբաղվի նրանցով, իսկ եթե նրա տունը հեռու է մզկիթից, ապա այնտեղ գնալը չեղյալ է դարձնում նրա i'tikāf-ը:
- Ոչ խրախուսելի հանգամանքներից է i'tikāf-ի ժամանակ նոր բան սովորելը կամ սովորեցնելը, քանի որ i'tikāf-ի նպատակը հոգին մարզելն է, որը տեղի է ունենում միայն Ալլահի հիշատակմամբ և աղոթքով:
- Շատ գրագրությամբ զբաղվելը, եթե mu'takif-ը դրանով ստիպված չէ վաստակել իր հանապազօրյա հացը:
- Անխրախուսելի արարքներից է նաև աղոթքով, Ալլահի հիշատակմամբ, նրան փառք տալով, փառաբանելով, մեղա գալով և Մուհամմադի համար աղոթելով չզբաղվելը, և հակառակը՝ զբաղվելն այլ բաներով, օրինակ՝ մզկիթում հիվանդի խնամքով զբաղվելը, մզկիթում հանգուցյալի վրա աղոթելը, կամ տանիք բարձրանալը՝ աղոթքի կանչելու համար, ինչպես նաև i'tikāf-ի ծիսակարգ իրականացնելը՝ չունենալով բավարար պարագաներ:

Մալիքիների կողմից առաջ քաշված վարվելակերպի կանոններից է այն, որ mu'takif-ը, բացի իր կրած հագուստից, իր հետ վերցնի նաև այլ հագուստ, քանզի հավանական է, որ վերջինս ունենա դրա կարիքը: Կարվելակերպի մյուս կանոնն է mu'takif-ի՝ մզկիթի վերջնամասում մնալը՝ հեռու մնալով այն մարդկանցից, որոնք կզբաղեցնեն իրեն խոսելով:

Մալիքիների առաջ քաշած վերջին կանոնն է ռամադանի փառաբանումը և ռամադանի վերջին տասը օրերին մզկիթում մնալը, որպեսզի ռամադանի ամսվա վերջին տասը գիշերներից մեկի ժամանակ (laylat al-Qadr²⁹⁸) mu'takif-ն իր աղերսը հղի առ Ալլահ:

Ըստ հանաֆիների՝ i'tikāf-ը չեղյալ է համարվում ուշագնացության ու խելագարության դեպքում, եթե դրանք տևում են օրեր, իսկ գիշերով հարբելը չեղյալ չի դարձնում i'tikāf-ը: Ինչպես նաև i'tikāf-ը չի պղծում հայիոյելը, վիճաբանելը և նմանատիպ մեղքերը: Ինչ վերաբերում է դաշտանային և հետծննդաբերական կեղտից ծիսական մաքրում անցնելուն, ապա դա պարտադիր պայման է i'tikāf-ի ճիշտ կատարման համար: Եթե mu'takif-ը կոնկրետ ժամկետով i'tikāf է կատարում, ինչպես օրինակ՝ մտադրվել է, որ պետք է անի 10 օր, ապա պետք է լրացնի իր բաց թողած այն օրերը, որոնց ժամանակ ինչ-ինչ պատճառներով i'tikāf չի կատարել, և տվյալ դեպքում չպետք է նորից սկսի i'tikāf-ը, իսկ եթե հստակ սահմանված ժամկետ չկա, ապա պետք է վերսկսի i'tikāf-ը:

²⁹⁸ Laylat al-Qadr (արաբ․՝ ليلة القدر), թարգմանաբար կանխորոշման գիշեր. համաձայն իսլամի՝ դա այն գիշերն է, երբ Ղուրանն առաջին անգամ իջեցվեց երկնքից երկիր և նաև այն գիշերը, երբ Ղուրանյան առաջին հայտնությունները հայտնվեցին Մուհամմադ մարգարեին: Ըստ իսլամական աղբյուրների՝ դա ռամադանի ամսվա վերջին տասը օրվա գիշերներից մեկն է: Այդ ժամանակվանից ի վեր մուսուլմանները օրինված են համարել ռամադանի վերջին տասը գիշերը: Մուսուլմանները հավատում են, որ կանխորոշման գիշերը գալիս է առատ օրինություններով և Ալլահի ողորմությամբ, մեղքերը ներվում են, իսկ աղաչանքները՝ ընդունվում:

Ըստ հանաֆիների՝ i'tikāf-ի կատարման ժամանակ անխրախուսելի և արգելված արարքներն են՝

- Ենթադրաբար Ալլահին մերձենալու համար mu'takif-ի լուռ մնալը: Հակառակ դեպքում, եթե նա այդպես չենթադրի ու լուռ մնա, ապա դրա համար նրան չեն ստիպի, որ խոսի, ինչն անխրախուսելի չէ: Ըստ հանաֆիների՝ լռելը լեզվական մեղք չգործելու համար ամենամեծ պաշտամունքներից է:
- Վաճառելու նպատակով իր հետ մզկիթ ապրանք տանելը: Սակայն իր և իր երեխաների կարիքները հոգալու նպատակով վաճառքի գործարք կատարելու համար մզկիթում պայմանավորվածություն ձեռք բերելն ու վաճառքի ակտ կնքելը առանց ապրանք բերելու թույլատրելի է²⁹⁹:

Ինչ վերաբերում է վարվելակերպի կանոններին, ապա, ըստ հանաֆիների, mu'takif-ը պետք է բարի մտքեր արտահայտի և պետք է ընտրի լավագույն մզկիթը, որոնց թվում են³⁰⁰ ալ-Հարամ, ալ-Հարամ ալ-Նաբավի և ալ-Ակսա մզկիթները: Դա այն դեպքում, երբ mu'takif-ը ապրում է նշվածներից որևէ մեկի մոտակայքում: Գերադասելի է նաև i'tikāf-ի ծիսակարգ իրականացնելը ուրբաթօրյա աղոթքի կատարման մզկիթում՝ հետևելով Ղուրանի ընթերցմանը, մարգարեի հաղիսներին:

Ըստ հանբալիների՝ i'tikāf-ը պղծող պայմաններն են՝

- Հարբելը³⁰¹, թեկուզև դա լինի գիշերը, իսկ ալկոհոլ խմելը, բայց չհարբելը, կամ մեծ մեղք գործելը չեն պղծում i'tikāf-ը:
- Կնոջ մոտ դաշտանային ցիկլն ու հետծննդաբերած վիճակը, քանզի դրանք չեն պղծում i'tikāf-ը, սակայն եթե կինն այդ վիճակից ծիսական մաքրում անցնի, ապա կարող է շարունակել i'tikāf-ը, քանի որ նա ունի հարգելի արդարացում ի տարբերություն հարբեցողի, որ հարբեցողությունից սթափվելուց հետո նորից սկսում է սկզբից i'tikāf անել:
- Հանբալիները գտնում էին նաև, որ ուշագնացությունը չի պղծում i'tikāf-ը:
- I'tikāf-ը պղծող հանգամանքներից է նաև mu'takif-ի կողմից մզկիթից դուրս գալու մտադրություն ունենալու հանգամանքը, թեկուզ դուրս չգալու պարագայում:
- Անխրախուսելի է համարվում mu'takif-ի լուռ մնալը մինչ գիշեր, իսկ եթե ուխտ է արել, որ պետք է լուռ մնա, ապա պարտադիր չէ իր կողմից դրա կատարումը:

Ինչ վերաբերում է վարվելակերպի կանոններին՝ ապա, ըստ հանբալիների, mu'takif-ն այդ ընթացքում պետք է երկրպագի ու հիշատակի Ալլահին, ընթերցի Ղուրան, աղոթի ու խուսափի իրեն չվերաբերող բաներից:

Ըստ շաֆիիների՝ i'tikāf-ը պղծվում է և՛ հարբեցողության, և՛ խելագարության դեպքում, եթե դրանց չափը գերազանցվում է, ինչպես նաև պղծվում է դաշտանային ցիկլի և հետծննդաբերության ժամանակ այն դեպքում, երբ ուխտ արած ժամկետում կինը չի նշում այն մասին, որ իրեն նման բան է սպասվում (նշելու դեպքում պետք է ընդգծել դաշտանային ցիկլի ժամանակը 15 օր կամ ավելի քիչ, իսկ հետծննդաբերականը՝ 9 ամիս կամ ավելի քիչ ժամանակահատվածից հետո ընկած շրջանը)³⁰²: Իսկ դրանց պատահելու դեպքում (նշված ժամկետներից դուրս) ո՛չ դաշտանային ցիկլը, ո՛չ հետծննդաբերական շրջանը չեն պղծում i'tikāf-ը: Մեծ մեղք գործելը, ինչպիսիք են՝ կշտամբելն ու հայիոյելը, ևս չեն պղծում i'tikāf-ը:

²⁹⁹ عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 2003م، ص. 535 والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 535

³⁰⁰ رواه البخاري، في صحيح البخاري، عن أبي سعيد الخدري، الرقم: 1995، صحيح.

³⁰¹ Հարբելը խստիվ արգելված է նաև համաձայն Ղուրանի, որում նշվում է հետևյալը՝ «Մի՛ մոտեցե՛ք աղոթքի հարբած վիճակում»:

القران الكريم، سورة النساء: آية 43.

³⁰² عبد الرحمن الجزيري، كتاب الفقه على المذاهب الأربعة، الجزء الأول، منشورات محمد علي بيضون لنشر كتب السنة 2003م، ص. 534 والجماعة، دار الكتب العلمية، بيروت - لبنان، الطبعة الثانية، 2003م، ص. 534.

Ըստ շաֆիիների՝ ոչ խրախուսելի արաքներից են.

- I'tikāf-ի ժամանակ մզկիթի մաքրությունը պահպանելով երակից կամ մեջքից արյուն քաշելը, իսկ եթե չկարողանա պահպանել մաքրությունը, ապա անթույլատրելի է նման բան անել:
- Մզկիթում երկար զբաղվել իր արհեստով (օրինակ՝ կար ու ձև անել կամ արմավենու տերևներից գետնի ծածկոցներ հյուսել):

Ինչ վերաբերում է վարվելակերպի կանոններին, ապա ըստ շաֆիիների՝ mu'takif-ը պետք է երկրպագի Ալլահին՝ Ղուրան և hadīf³⁰³ ընթերցելով, Ալլահի անվան մշտական հիշատակմամբ: Վարվելակերպի ձևերից են նաև ծոմ պահելը, mu'takif-ի՝ ուրբաթօրյա աղոթքի համար նախատեսված մզկիթում լինելը՝ նախապատվությունը տալով ալ-Յարամ, ալ-Նաբավի, ալ-Ակսա մզկիթներին: Վարվելակերպի կանոններից է նաև այն, որ նա պետք է միայն բարի մտքեր արտահայտի և չհայհոյի ու չդատարկախոսի³⁰⁴:

Եզրակացություն

Այսպիսով՝ ամփոփելով i'tikāf-ից բխող արժանիքները, կարող ենք առանձնացնել հետևյալը³⁰⁵.

- Կեղծավորությունից ձերբազատվելը, քանզի i'tikāf-ը վարժեցնում է հոգին Ալլահի հանդեպ հավատարմության դրսևորման:
- Իր անձի նկատմամբ վերահսկողություն սահմանելը և հաշվետու լինելն ինքն իրեն՝ իր կողմից տարվա ընթացքում չափն անցած արարքների համար:
- Անձին վարժեցնելը պաշտամունքներ իրականացնելուն, որոնցից են Ղուրան ընթերցելն ու Ալլահին հիշատակելը:
- Ինքնազսպելու և աշխարհիկ հաճույքներից հրաժարվելու կարողության դրսևորումը, քանի որ i'tikāf-ը mu'takif-ին վարժեցնում է նվազեցնել աշխարհիկ որոշ թույլատրելի արարքներ և նվիրվել Ալլահի պաշտամունքին:
- Յրաժարվելը որոշ վատ սովորոյթներից (օրինակ՝ արթուն գիշերելը, ծխելը, չափից շատ ուտելն ու խմելը):
- Անձին վարժեցնելն ինքն իրեն հնազաղվելուն և համբերություն դրսևորելուն:
- Կարգավորել ժամանակը, քանի որ i'tikāf-ը սովորեցնում է mu'takif-ին ճիշտ օգտվել ժամանակից և կարգավորել կյանքը:
- Սիրտն ու հոգին անբիծ դարձնելն ու ախտերից մաքրելը, քանի որ mu'takif-ը, մտալով Աստծո տանը և հրաժարվելով աշխարհիկ զբաղվածություններից հանուն պաշտամունքի, մաքրում է սիրտը և դարձնում իր հոգին անբիծ:

³⁰³ Չադիս (արաբ.՝ حديث - hadīf), Մուհամմադ մարգարեի կյանքի տարբեր դրվագների մասին պատմող զրույցներ, արաբամուսուլմանական իրավագիտության (Ֆիկհ) 4 հիմքերից մեկը: Որպես այդպիսին՝ կարող են լինել մարգարեի խոսքերը, որոնք փոխանցվել են գրավոր կամ բանավոր կերպով:

³⁰⁴ المرجع السابق نفسه، ص. 535.

³⁰⁵ وهبة بن مصطفى الزحيلي، الفقه الإسلامي وأدلته (الطبعة الرابعة)، سوريا: دار الفكر، الجزء الثالث، 1985م، ص. 1751.

THE RITUAL OF I‘TIKĀF ACCORDING TO SUNNI RELIGIOUS LEGAL MADĤABS

VAHE HAKOBYAN

*Yerevan State University, Faculty of Oriental Studies, Chair of Arabic Studies,
Assistant and Ph.D. Student (Arabic Manuscripts)
Yerevan, Republic of Armenia*

The purpose of this article is to examine the worship of i‘tikāf in Islam, its foundations and timing, conditions, place of its performance, impermissible and unacceptable circumstances of performance, and rules of conduct putting the main emphasis on the four Sunni schools of law - Hanafi, Shafi‘i, Hanbali and Maliki, analyzing the views of the above-mentioned schools on the implementation of that worship.

The aim of this study is to show the similarities and differences between the opinions of the four madĥabs about i‘tikāf. The working methodology is based on examination-analytical methods.

As a result of the study, we came to the conclusion that the representatives of all four religious and legal schools had different views in relation to the conditions for performing i‘tikāf ritual.

Keywords: *I‘tikaf, mu‘takif, madĥab, Hanafites, Hanbalites, Malikites, Shafites, condition, mosque, Ramaḍān.*

РИТУАЛ «ИТИКАФ» В СООТВЕТСТВИИ С РЕЛИГИОЗНО- ПРАВОВЫМИ МАЗХАБАМИ

ВАГЕ АКОПЯН

*аспирант, ассистент кафедры арабистики
факультета востоковедения
Ереванского государственного университета,
г.Ереван, Республика Армения*

Цель данной статьи – изучить ритуал поклонения «итикафу» в исламе, его основания и календарь, условия и место его исполнения, недопустимые и неприемлемые обстоятельства исполнения, а также правила поведения, в которых существенное внимание уделяется четырем суннитским школам права: Ханафи, Шафи‘и, Ханбали и Малики; кроме того, анализируются взгляды вышеупомянутых школ на осуществление этого религиозного обряда.

Задача исследования – показать сходство и различие мнений четырех мазхабов об «итикафе». Методология работы основана на познавательных-аналитических методах.

В результате исследования мы пришли к выводу о том, что представители всех четырех религиозных и юридических школ придерживались разных взглядов в отношении условий проведения ритуала «итикаф».

Ключевые слова: *итикаф, мутакиф, мазхаб, ханафиты, ханбалиты, маликиты, шафиты, условие, мечеть, Рамадан.*